

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ А.І. ДОБРЯНСЬКОГО
У 1848-1849 рр.

БІЛАК П.І. (Ужгород)

17 листопада 1929 року в м.Ужгороді було відкрито пам'ятник Адольфу Івановичу Добрянському. На мітингу, присвяченому даній події виступив тодішній губернатор Підкарпатської Русі А.Бескид. У своїй промові він відзначив: «А.І.Добрянський і А.В.Духнович – найбільші особистості суспільного руху в першій половині XIX ст. Вони, як два вожді керували своїми сподвижниками, вдохновляючи їх, організовуючи їх... Два великих поля діяльності обрали вони собі, відповідно до своїх уподобань і талантів. Адольф Іванович – бойовий політик, представник карпатосів на вершині адміністративно-державного і політичного життя. А.В.Духнович – вождь мас, будитель... Добрянський – політик-реформатик, парламентарій, високий чиновник, юрист, інженер – своєю творчою діяльністю створює нові соціальні та культурні форми суспільного життя» [1]. Подібну оцінку А.І.Добрянському дали і наступні виступаючі (С.Фенцик, Є.Сабов, К.Грабар та ін.), ставлячи його ім'я поряд із О.Духновичем, а інколи, як наприклад, С.Фенцик визнає А.І.Добрянського «батьком нашого пробудження» [2].

Уже в 20-х роках XX століття вважалося, що ім'я А.І.Добрянського незаслужено призабуто і тільки з нагоди окремих подій, як наприклад відкриття пам'ятника, згадували про нього. Зважаючи на славянофільські, монархічні та інші «...ізми» в поглядах А.Добрянського, він постійно не влаштовував уряди як Австрії, а потім Австро-Угорщини, так і інших держав, включаючи і СРСР. Якщо прослідкувати публікації про А.Добрянського, то можемо відмітити, що вони мало чим змінилися від цитованих вище поглядів – або пафос, або крайня критика його «...змів». Не ставлячи собі за мету аналіз поглядів А.Добрянського, в даній публікації розглянемо один із найважливіших періодів життя і діяльності Адольфа Івановича, який багато в чому вплинув на формування його переконань.

А.Добрянський народився 19.XII.1817 року в с.Рудліві. Початкову школу закінчив у Завадці, а гімназію в м.Кошице. В 1834-1836рр. навчався на юридичному факультеті м.Сгер. Вищу освіту здобув у м.Щеміце закінчивши там гірничу академію. Трудову діяльність розпочав гірничим інженером, продовжуючи вивчення історії слов'янства. Ця проблема зацікавила А.Добрянського ще під час навчання в Щеміці, де він зустрів вихідців із Сербії, Хорватії, Словенії та інших слов'янських країв тодішньої Австрійської імперії. Тут остаточно і оформились

ідеологічні погляди А.Добрянського. Працюючи на різних посадах в Чехії, він познайомився з В.Ганкою та іншими діячами слов'янського відродження, що ще більше закріпило його слов'янофільські погляди.

В березні 1848 року А.Добрянського направляють в Угорщину, де розгортаються революційні події. Після представлення Л.Кошуту А.Добрянський поселяється у м.Щеміце, де вперше був обраний депутатом Угорського Сейму. Але проугорське керівництво в м.Німцях відмінє результати виборів і починає переслідувати А.Добрянського. Слід зауважити, що ще під час навчання на юридичному факультеті в м.Сгері, А.Добрянський звинувачувався в славянофільстві, що було однією з причин його переведення в м.Щеміце. З іншого боку, А.Добрянський був направлений в Угорщину, як австрійський чиновник, що теж не могло подобатись угорським урядовцям. Тому, отримавши відпустку у вересні 1848 року, А.Добрянський деякий час переховувався в родичів аж до приходу австрійських військ. В цей же час А.Добрянський розпочав активну діяльність з підготовки проекту державно-політичного устрою Угорської Русі та слов'янського з'їзду в Празі.

Ставлення до Угорщини та угорської революції було одним з центральних питань Слов'янського з'їзду 1848 року. До Празького з'їзду зі своїми проектами державно-політичного об'єднання закарпатських русинів звернувся А.Добрянський. Як і видатний діяч чеського національного відродження Ф.Палацький, Адольф Іванович стояв на австро-славистських позиціях, не безпідставно вважаючи, що в умовах революції Габсбурги, з метою збереження монархії, перейдуть на сторону слов'янської більшості. У зв'язку з цим і було розроблено проект об'єднання Угорської Русі з Галичиною та Буковиною в єдине «Руське воеводство» в складі Австрійської імперії, за прикладом проекту, запропонованого Ф.Палацьким та І.Рігером про утворення воеводства в складі Чехії, Моравії та Словакії.

Розроблений А.Добрянським проект «Руського воеводства» був запропонований Руській Народній Раді у Львові й успішно прийнятий. Немаловажну роль у прийнятті даного проекту зіграв і той факт, що в цей час було відомо про надання Росією допомоги Австрії в придушенні революції. В січні 1849 року петиція з вимогою об'єднати «русські коронні області в єдине політичне і адміністративне ціле» була вручена імператору. Безперечно, австрійські

владі не могли допустити об'єднання західноукраїнських земель, вбачаючи в цьому небезпеку їх втратити. Присутній на прийомі в імператора чиновник міністерства внутрішніх справ на подану А.І.Добрянським та О.В.Духновичем від імені Головної Руської Ради петицію відверто заявив, що уряд «не може допустити, щоб Угорська Русь визволялася власними силами від влади Угорщини, позаяк це привело б неминуче до безпорядків» і що «бажаному возз'єднанню протистоять важливі інтереси держави» [3]. А.Добрянський, будучи на той час уже досвідченим політиком, прекрасно розумів, що силою зруйнувати кордони Австрійської імперії неможливо і використав критичну ситуацію, що склалася для можливих поступок з боку Габсбургів. Деякі дослідники, зокрема П.С. Федор [4], висловив думку, що проект створення Руського воеводства був попередньо узгоджений з урядом Австрії, як і сама поїздка А.Добрянського з сім'єю в Перемишль, а потім у Львів. Підтвердженням цього є той факт, що, перебуваючи у Львові, А.Добрянський був призначений урядовим комісаром при російських військах. А це було можливим тільки при умові довіри як з боку уряду Австрії, так і з боку Росії. Ця довіра була завойована як прихильністю А.Добрянського до Габсбургів, так і словянофільськими переконаннями. Д.Марков у одній із своїх публікацій [5] говорить про те, що крім вказаних вище факторів, прихильність урядів Австрії та Росії А.Добрянський завоював антиугорськими виступами та організацією ще до приходу російських військ загону добровольців, що виступили проти угорських повстанців. На нашу думку, всі ці фактори мали місце, а А.І.Добрянський намагався використати деяку розгубленість австрійського уряду та прихід російських військ в інтересах краю.

19 квітня 1849 року А.І.Добрянський був призначений помічником комісара графа Ф.Зичія при російських військах, а 13 червня комісаром при 3-му корпусі генерала Рідігера. Російські генерали найбільше цінили в А.І.Добрянському його знання реального становища в Угорщині, знання місцевості та мов. А.І.Добрянський займався питаннями звільнення арештованих, відновленням органів управління на місцях, постачанням російських військ продуктами харчування та фуражу тощо. За притаманну А.І.Добрянському енергійність при виконанні службових обов'язків він був удостоєний високих урядових нагород, зокрема російських орденів Св.Анни та Св.Володимира, до яких був представлений генералами Рідігером і Паскевичем.

Перебування в російських військах зміцнило слов'янофільські, а ще більше русофільські переконання А.І.Добрянського. Тому перебуваючи при російських військах він продовжував діяльність по наданню Угорській Русі національно-культурної

автономії, особливо після прийняття конституції 4 березня 1849 року. Як відомо, ця конституція проголошувала повну свободу розвитку всіх національних меншин Австрійської імперії.

А.Добрянський, розуміючи реальну ситуацію, що обіцянки широкої автономії слов'янських народів у складі імперії Габсбургів, це тимчасові поступки під натиском революції та необхідності російської допомоги в її придушенні, намагався скористатись цією ситуацією для введення на території Угорської Русі березневої (1849 р.) конституції. З цією метою було підготовлено вимоги до уряду Австрії, відомі як «Записка» за підписами авторитетних людей Угорської Русі.

У «Записці» було поставлено такі вимоги: введення в життя «Угорської Русі березневої конституції 1849 р. і виділення «етнографічної руської області» в окрему адміністративну одиницю, впровадження рідної мови в школах, відкриття руських гімназій, відкриття юридичного ліцею в Ужгороді, видання руської урядової газети, руські урядовці, священники і вчителі повинні бути урівняні в правах і матеріальному забезпеченні з особами інших національностей, заміщення у центральному урядовому апараті і армії русинами, призначення урядовців з русинів та ін. Даний документ був вручений всім міністрам австрійського уряду, а 19 жовтня 1849 року делегація була прийнята імператором Францом-Йосипом. В складі делегації були 3 світські особи: А.І.Добрянський, лікарі М.Вісаник і В.Алексович, та 3 духовні особи: В.Добрянський, М.Шолтес, А.Яніцький. Як свідчить у своїх записках останній, імператор на прийомі сказав: «Мені дуже приємно почути побажання угро-русів, руський народ завжди був відданий австрійському дому і тому ви можете бути впевнені в тім, що ваші надії збудуться» [6]. Як відомо, все це були тільки декларації, але це стало зрозуміло пізніше, а тоді, в жовтні 1849 року, А.І.Добрянський був призначений референтом і директором канцелярії Ужгородського округу, який об'єднав чотири комітати. В «руському окрузі» відкрились народні школи з рідною мовою навчання, на вулицях міст появилися написи на рідній мові, в урядові установи призначались русини, було посилено вивчення рідної мови тощо. Але ці хай незначні заходи викликали різкий протест з боку Угорщини, особливо після направлення «Петиції сільських громад» 1850 року, яку, на прохання А.І.Добрянського, підписали 14 священників і більше 100 сільських посадових осіб, що представляли 17 населених пунктів. Особливість даної «Петиції» полягала в тому, що, крім уже традиційних національно-культурних вимог, у ній були і соціальні протести, зокрема, вимагалось «залишити за селянами ті землі, якими вони користувалися до відміни кріпосного права» [7].

Ймовірно, зважаючи на протести уряду Угорщини, весною 1850 року А.І.Добрянський був відкликаний з Ужгорода в Кошице, а звідти відряджений в Шариш, а в 1851 році був призначений референтом в Будапешт.

Так завершується один з найактивніших періодів суспільно-політичної діяльності А.І.Добрянського. Завдяки його активній позиції, хоч на короткий час вдалось утворити «Руський округ», активізувати суспільне життя краю, значно підняти рівень національної самосвідомості населення Угорської Русі, об'єднати значну частину інтелігенції навколо ідеї «Русинського відродження».

Із затуханням революції відпала потреба загравати із лідерами слов'янських народів імперії.

А.І.Добрянського призначали на різні високі урядові посади, але за межами Угорської Русі. Не зважаючи на це він продовжував активну політичну та громадську діяльність шляхом виступів у парламенті, направленням меморандумів, а потім організацією літературних, просвітницьких товариств тощо. Адже, за словами самого А.І.Добрянського, уже напочатку своєї роботи у придворній канцелярії він «ясно бачив, що обіцянки не виконуються» [8].

І тому полишивши державну діяльність, наступний етап свого життя А.І.Добрянський присвятив просвітницькій роботі на користь національного відродження рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бескид А. Адольф Іванович Добрянський, як вождь і громадський діяч// Карпатський світ.- 1929.- № 7-9.
2. Фенцик С. Добрянський і ми// Там само.- С. 657.
3. Аристов Ф.Ф. Карпато-руссские писатели.- М., 1916.- Т. I.- С. 148.
4. Федор П.С. Краткій очерк деятельности А.И. Добрянского.- Ужгород, 1926.- С. 6.
5. Марков Д.А. Адольф Іванович Добрянський// Карпатський край.- 1923.- № 1.- С. 25.
6. Цит. за: Федор П.С. Вказ. праця.- С. 10.
7. Лелекач М. Нові причинки до політичної діяльності А.І.Добрянського// Науковий збірник товариства «Просвіта».- Ужгород, 1938.- Річник XIII-XIV.- С.160-164.
8. Цит. за: Федор П.С. Вказ. праця.- С. 8.

РЕЗЮМЕ

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ А.И.ДОБРЯНСКОГО В 1848-1849 гг.

Билак П.И. (Ужгород)

А.И.Добрянский в ходе революции 1848-1849 гг. был назначен государственным комиссаром Австрии при корпусе русских войск. Используя свое положение, некоторую растерянность правительства Австрии, он внес предложение об образовании Русского воеводства. Но из всех его предложений только на короткое время был образован Ужгородский округ, а А.И.Добрянский назначен его комиссаром.

SUMMARY

SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITY OF A.DOBRJANSKY IN 1848-1849

Bilak P.I. (Uzhhorod)

A.Dobrjansky in way of revolution in 1848-1849 was appointed the state representative of Austria in army corps of Russia. He used situation and confusion of the Government of Austria and brought in a motion about forming Russian district. But from all his motions only for short period was formed Uzhgorod district and A.Dobrjansky was appointed the Head of Government in this district.